

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра економічної теорії та економічних методів управління

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан економічного факультету

Віталій ДЯЧЕК

26 вересня 2025 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Мезоекономіка

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти Третій (доктор філософії) рівень вищої освіти

галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
(шифр і назва)

спеціальність 051 Економіка
(шифр і назва)

освітня програма Економіка
(шифр і назва)

спеціалізація _____

вид дисципліни За вибором
(обов'язкова / за вибором)

факультет Економічний

2025 / 2026 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою економічного факультету
“ 26 ” серпня 2025 року, протокол № 18

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: **Володимир СОБОЛЄВ**, доктор економічних наук, професор
закладу вищої освіти кафедри економічної теорії та економічних методів управління

Програму схвалено на засіданні кафедри економічної теорії та економічних методів
управління

Протокол від “ 26 ” серпня 2025 року № 2

Завідувач кафедри економічної теорії та економічних методів управління

 Андрій ГРИЦЕНКО
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантом освітньої програми (керівником проєктної групи)
Економіка
назва освітньої програми

Гарант освітньої програми (керівник проєктної групи)

 Володимир СОБОЛЄВ
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією економічного факультету
назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “26”серпня 2025 року № 1

Голова науково-методичної комісії економічного факультету

 Дар'я ЗАГОРСЬКА

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Мезоекономіка» складена відповідно до освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії зі спеціальності 051 «Економіка»

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни -

ознайомлення з теоретичними основами організації галузевих ринків, виявлення засад їх функціонування і розвитку конкурентного середовища, набуття практичних навичок аналізу стратегічної взаємодії фірм і механізму державного регулювання галузевих ринків.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

- пошук, аналіз і оцінка джерел інформації для проведення аналізу конкурентного середовища на відповідних галузевих ринках;
- розробка стратегій розвитку і функціонування підприємств, організацій та їх окремих підрозділів у мінливому конкурентному середовищі;
- розробка заходів щодо підвищення ефективності економічних процесів в галузі та реалізації конкурентних засад економічної діяльності.

1.3. Кількість кредитів - 3

1.4. Загальна кількість годин - 90

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна / <u>за вибором</u>	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	
Семестр	
4 -й	
Лекції	
16 год.	
Практичні, семінарські заняття	
14 год.	
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
60 год.	
Індивідуальні завдання	
20 год.	

1.6. Перелік компетентностей, що формує дана дисципліна:

СК02. Здатність усно і письмово презентувати та обговорювати результати наукових досліджень та/або інноваційних розробок українською та англійською мовами.

СК03. Здатність використовувати сучасні методології, методи та інструменти емпіричних і теоретичних досліджень у сфері економіки, методи комп'ютерного

моделювання, сучасні цифрові технології, бази даних та інші електронні ресурси, спеціалізоване програмне забезпечення у науковій та науково-педагогічній діяльності.

СК04. Здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у закладах вищої освіти.

1.7. Перелік результатів навчання, що формує дана дисципліна:

РН04. Застосовувати сучасні інструменти і технології пошуку, оброблення та аналізу інформації, зокрема, статистичні методи аналізу великих масивів даних та/або складної структури, спеціалізоване програмне забезпечення та інформаційні системи.

РН05. Пропонувати нові рішення, розробляти та наукові проекти, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання та/або професійну практику і розв'язувати значущі і фундаментальні та прикладні проблеми економічної науки з врахуванням соціальних, економічних, екологічних та правових аспектів; забезпечувати комерціалізацію результатів наукових досліджень та дотримання прав інтелектуальної власності.

РН06. Вільно презентувати та обговорювати з фахівцями і нефахівцями результати досліджень, теоретичні та практичні проблеми економіки державною та іноземною мовами, кваліфіковано відображати результати досліджень у наукових публікаціях у провідних наукових виданнях.

1.8. Пререквізити: Мікроекономіка, Макроекономіка, Фінансова економіка, Міжнародна економіка, Економічна теорія, Теорія галузевих ринків.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка

Тема 1. Предмет, метод і завдання дисципліни «Мезоекономіка».

Рівні економічного аналізу. Нано-, мікро-, мезо- макро-, міжнародна економіка. Структура мезорівня дослідження економічної системи. Регіональний зріз. Галузевий зріз. Співвідношення понять «галузь» та «вид економічної діяльності». Міжнародні статистичні класифікації. Система національних рахунків (СНР). СНР 2008. Класифікатор видів економічної діяльності (КВЕД).

Методологія дослідження мезоекономіки.

Сутність та склад продуктивних сил. Розміщення продуктивних сил. ".
Методи дослідження регіональної економіки.

Закономірності розміщення продуктивних сил. Основні принципи і фактори розміщення продуктивних сил.

Сталий розвиток продуктивних сил. Сутність сталого розвитку. Основні ідеї сталого розвитку продуктивних сил. Стратегія сталого розвитку. Основні блоки факторів сталого розвитку продуктивних сил. Схема дослідження сталого розвитку. Триєдиний системний підхід до сталого розвитку. Етапи концепції сталого розвитку. Шляхи забезпечення сталого розвитку держави. Глобалізація економіки.

Тема 2. Економічне районування та територіальна організація господарства

Сутність територіальної структури господарства, її ієрархічні рівні та відповідні територіальні утворення. Підходи до визначення поняття "економічний район". Передумови формування економічних районів. Основні ознаки економічного району. Фактори, що впливають на формування економічних районів. Критерії та принципи економічного районування. Галузеве та інтегральне економічне районування.

Мета та завдання економічного районування. Розвиток економічного районування. Сучасна сітка економічного районування.

Регіон у системі територіального поділу праці. Класифікація регіонів України. Визначення типології регіонів. Основні функції регіонів.

Тема 3. Регіональна економічна політика.

Сутність регіональної політики. Складові регіональної економічної політики. Державна регіональна економічна політика. Соціально-економічна політика регіонів. Принцип державної регіональної політики..

Механізм реалізації регіональної економічної політики Нормативно-правові акти, що регулюють регіональну економічну політику. Структура влади країни. Повноваження центральних органів державної виконавчої влади при здійсненні регіональної політики. Повноваження регіональних державних органів виконавчої влади. Методи реалізації державної регіональної економічної політики.

Тема 4. Господарський комплекс.

Сутність понять "галузь економіки", "галузева структура господарства". Реальний та фінансовий сектори економіки. Виробнича та невиробнича сфери. Ознаки галузі. Ознаки міжгалузевих комплексів. Інфраструктура. Галузева структура економіки. Територіальної структури економічних районів України та галузей їх спеціалізації. Сутність понять "промисловість" та галузева структура промисловості". Класифікація галузей промисловості.

Природний і трудовресурсний потенціал України. Складові економічного потенціалу регіону. Елементи природо-ресурсного потенціалу. Сутність поняття "потенціал природних ресурсів". Аналіз та економічна оцінка природних ресурсів України. Аналіз демографічної ситуації. Міграція населення. Розміщення населення по території країни. Склад трудових ресурсів країни.

Тема 5. Міжгалузеві господарські комплекси та регіональні особливості їх розвитку і розміщення

Металургійний комплекс. Структура металургійного комплексу України. Фактори економічного положення вітчизняної металургії. Сировинна база для розвитку металургії. Розміщення підприємств металургії. \

Агропромисловий комплекс та його структура. Розміщення агропромислового комплексу.

Транспортний комплекс як складової міжгалузевого господарського комплексу. Розміщення видів транспорту по території України.

Паливно-енергетичний комплекс України як складна міжгалузева система.

Машинобудівний комплекс та його структура.

Хімічна промисловість, її призначення та особливості. Сировинна база для підприємств хімічної промисловості.

Тема 6. Економіка України.

Типологія соціально-економічних систем. Основні властивості соціально-економічної системи. Види територіальних соціально-економічних систем. Фактори, що визначають результативність зміни соціально-економічної системи. Завдання регіональної регуляторної політики. Система загальних показників, які характеризують регіональний економічний розвиток. Механізм соціального розвитку регіону. Поняття комплексного розвитку та його завдання. Ознаки комплексу. Політика комплексного розвитку регіону.

Економіка регіонів України. Особливості господарських комплексів економічних районів України. Специфіка розвитку регіонів України. Перспективи розвитку регіонів.

Міжнародні економічні зв'язки України та її інтеграція в європейські та інші світові структури. Сутність міжнародної економічної інтеграції. Фактори, що впливають на розвиток інтеграційних угруповань. Види міжнародних економічних об'єднань. Основні форми міжнародної співпраці в Україні. Участь країни міжнародних економічних організаціях та міжнародних об'єднаннях. Нормативно-правова співпраця України з ЄС.

Стратегія інтеграції до ЄС. Головні інструменти євроінтеграції. Проблеми інтеграції України до ЄС.

Розділ 2. Теорія галузових ринків

Тема 1. Предмет і методологія теорії галузових ринків. Основні теорії фірми

Галузовий ринок: поняття, завдання дослідження. Розвиток теорії галузових ринків. Мікроекономічна теорія цін в теорії галузових ринків: чиказька та австрійська школи.

Сучасні напрямки в теорії галузових ринків: гарвардська та чиказька школи. Теорія квазіконкурентних ринків. Потенційна конкуренція як принципово новий підхід в позитивному і нормативному аналізі ринкових структур.

Поведінка фірми в ринковому середовищі. Пасивна і активна поведінка фірми. Стратегічна взаємодія фірм на ринку. Теорія ігор.

Основні характеристики, ознаки фірми. Технологічні та інституційні чинники вибору меж фірми. Горизонтальні межі. Мінімальний ефективний випуск. Відносну перевагу у витратах. Вертикальні межі фірми. Вибір «купувати чи виробляти». Організаційна структура, розміри та ефективність фірм. Внутрішня структура фірми.

Неокласична теорія фірми.

Інституційна (контрактна) теорія фірми. Контрактні відносини всередині фірми. Природа процесу прийняття рішення всередині фірми. Модель переговорів. Фірма як система. Обмеження інтеграції. Недосконалий контракт. Інформаційні потоки всередині фірми. Фактори, що визначають вхід і вихід фірми з ринку. Створення конкуренції на робочому місці: менеджери і працівники. Моделі ієрархії як способи створення внутрішнього ринку праці.

Теорія трансакційних витрат. Однофакторний аналіз трансакційних витрат: модель Д. Тиса. Багатофакторний аналіз трансакційних витрат: модель управлінських структур О. Вільямсона. Асиметрична інформація і трансакційні витрати. Моральний ризик і трансакційні витрати.

Стратегічна теорія фірми.

Цілі діяльності фірми. Максимізація прибутку, обсягу виручки, темпів зростання ринкової капіталізації, створення стратегічних переваг та ін. Взаємозв'язок між структурою капіталу фірми і процесом ухвалення рішення на ринку. Модель внутрішнього контролю. Роль акціонерного капіталу. Проблема власник-управитель, способи рішення. Альтернативні цілі фірми і агентів всередині фірми. Вплив цілей фірми на ринкову поведінку. Агентська проблема, відділення власності від управління і інструменти корпоративного управління.

Тема 2. Структура галузевого ринку. Бар'єри входу на ринок і виходу з ринку

Структура галузевого ринку. Фактори, що визначають структуру галузевого ринку.

Концентрація ринку. Оцінка рівня концентрації на галузових ринках. Система вимог до індексів концентрації. Криві концентрації. Коефіцієнти концентрації. Індекс Херфіндаля-Хіршмана. Дисперсія ринкових часток та логарифмів ринкових часток. Індекс ентропії. Індекс Ханна і Кея. Класифікація галузей за рівнем концентрації.

Вплив на структуру ринку витрат входу. Екзогенні та ендогенні витрати входу.

Стратегічне обмеження входу. Традиційні уявлення. Роль витрат входу. Теорія змагальних ринків. Проблеми обмеження входу і достовірна загроза. Інструменти обмеження входу. Низька ціна як сигнал. Витіснення продавця з ринку (хижацтво). Парадокс нераціонального хижацтва. Антимонопольна політика щодо хижацтва.

Зв'язок між структурою ринку та ринковою владою. Рання (гарвардська) школа емпіричних досліджень у теорії галузових ринків. Показники концентрації і ринкової влади: проблема виміру. Критика гарвардської школи. Нова емпірична теорія галузових ринків: виявлення моделі стратегічного взаємодії.

Визначення бар'єрів входу на ринок і виходу з ринку: нестратегічні і стратегічні бар'єри. Статистичні показники оцінки рівня бар'єрів входу-виходу. Ефективність політики створення галузевих бар'єрів. Класифікація галузевих ринків по висоті і ефективності бар'єрів.

Порівняльний аналіз можливих бар'єрів входу фірм на ринок.

Роль ринку капіталу в створення бар'єрів входу на товарний ринок. Якість товару і реклама як стратегічні бар'єри входу на ринок.

Бар'єри входу - виходу в українській економіці

Тема 3. Конкуренція і монополія у розвитку галузевих ринків

Проблема конкуренції в теорії галузевих ринків. Розвиток уявлень про конкуренції та її роль. Квазіконкурентні ринки. Квазімонополійні ринки. Ефективність конкурентних ринків. Працює конкуренція. Критерії працюючої конкуренції. Класифікація критеріїв працюючої конкуренції: структурні, поведінкові, функціональні.

Монополізм в організації і регулювання галузевих ринків. Втрати суспільства від монополії: підходи до вимірювання і результати емпіричних оцінок. Алокативна неефективність. Виробнича неефективність (Х-неефективність). Динамічна неефективність. Розподільна неефективність. Порівняльна ефективність виробництва в умовах вільної конкуренції та монополії. Форми прояву монополізму в російській економіці.

Цінова дискримінація. Цінова дискримінація другого і третього типу в умовах асиметрії інформації. Експорт як метод цінової дискримінації третього типу. Скануючі контракти та умови самовідбору. Вплив цінової дискримінації на конкуренцію і добробут.

Практика цінової дискримінації: пов'язані продажі, визначення комбінацій об'єму покупки – ціни, сезонне ціноутворення, знижки як метод цінової дискримінації в російській торгівлі і промисловості, міжчасова дискримінація.

Вертикальні обмежуючі контракти. Подвійна надбавка. Зовнішні ефекти у відносинах між виробниками і дистриб'юторами. Методи інтерналізації зовнішніх ефектів. Вплив вертикальних обмежують контрактів на конкуренцію. Антитрестівська політика щодо цінової дискримінації.

Диференціація товару як фактор квазімонополійної поведінки фірми. Види диференціації продукту.

Диференціація продукту і реклама. Горизонтальна диференціація продукту, вплив на цінову конкуренцію і рівноважний кількість продавців (моделі Хотеллінга і Салопа). Вертикальна диференціація продукту, вплив на конкуренцію і структуру ринку.

Асиметрія інформації про якість на ринках вертикально диференційованого продукту. Сигнали якості, умови їх ефективності. Альтернативні пояснення реклами: інформація, сигнали, конкуренція. Фактори різноманітності товарів на російських ринках.

Тема 4. Інформація як фактор впливу на ринкову активність

Асиметрична інформація. Види асиметрії інформації на ринку. Модель Акерлофа. Недосконалість інформації про ціни. Асиметрія інформації на ринку кредитів.

Причини недосконалості інформаційної бази суспільства та фірми. Способи усунення та способи посилення асиметрії цінової інформації. Проблема негативного відбору і несумлінного поведінки фірми на ринку. Вирішення проблеми негативного відбору: сигнали про якість товарів.

Тема 5. Поведінка домінуючої фірми на ринку

Домінуюча фірма: причини виникнення.

Модель ринку домінуючої фірми і фірм-аутсайдерів при порівняльності їх граничних витрат. Модель цінового лідерства. Умови виникнення «цінового парасольки».

Модель домінуючої фірми з бар'єрами входу. Домінуюча фірма і вільний вхід.

Зіставлення ефективності і втрат добробуту ринків монополії та домінуючої фірми. Лімітуюче ціноутворення в умовах недалекоглядною і далекоглядної стратегій домінуючої фірми. Модель «самогубного» ціноутворення.

Нецінова поведінка в умовах ринку з домінуючою фірмою. Диференціація товару як фактор стратегічного поведінки домінуючої фірми.

Ефективність і неефективність домінування. Домінуюча фірма в українській економіці.

Тема 6. Стратегічна взаємодія великих фірм на ринку

Моделі олігополії. Класифікація некооперативних стратегій поведінки. Парадокс Бертрана. Передумови моделі Бертрана і наслідки відмови від них. Повторювані взаємодії і «народна теорема». Диференціація продукту та цінова конкуренція. Вибір цін в умовах обмежених потужностей. Модель Бертрана-Еджворта. Взаємозв'язок між моделями Бертрана і Курно. Лідерство по Штакельбергу, як джерело інформації про ринок.

Кооперативні моделі поведінки олігополістів. Змова. Повторювані взаємодії і стабільність змови. Змова і цінові війни. Фактори, що впливають на стимули до змовою. Антимонопольна політика щодо явного і мовчазної змови. Соціальні витрати картелізації.

Тема 7. Вертикальна інтеграція і вертикальні обмеження на галузевих ринках

Вертикальна інтеграція і вертикальні обмеження. Стимули до вертикальної інтеграції. Вертикальна інтеграція як джерело монопольної влади. Вертикальні взаємодії в суспільстві (на прикладі різних галузей). Види вертикальної інтеграції.

Форми вертикальних обмежень на ринках: нелінійні ціни, підтримання максимальної/мінімальної ціни, кількісне фіксування обсягу товару, система «винятковій території», обмеження числа дистриб'юторів, спільне фінансування зусиль по просуванню товару, пов'язані продажі.

Оцінка наслідків вертикальної інтеграції для економіки: зміну ефективності функціонування, технологічні зміни, вертикальний зовнішній ефект, горизонтальний зовнішній ефект.

Особливості вертикальних відносин в Україні. Альтернативні форми розрахунків як фактор вертикальної інтеграції. Зарубіжний досвід державної політики по відношенню до вертикальної інтеграції. Квазіінтеграція.

Тема 8. Структури ринку, патенти і технологічні інновації

Структура ринку і стимули до інновацій. Гіпотеза Шумпетера. Стимули до інновацій монополіста і учасника конкуренції. Інновації перед лицем загрози входу. Емпірична перевірка шумпетеріанської гіпотези.

Патенти і патентний захист. Оптимальна тривалість патенту. Оптимальний обхват патенту. Тривалість охоплення патентного захисту: проблема компромісу. Технологічні інновації. Умови стимулювання інноваційної діяльності фірми. Результати ліцензування. Визначення оптимального терміну інновацій.

Державна політика щодо угод про інновації.

Мережеві ефекти споживання. Функція попиту в умовах мережевих ефектів споживання. Вплив мережевих ефектів споживання на можливі рівноваги. Мережеві ефекти споживання і конкуренція. Мережеві ефекти споживання та структура ринків. Проблеми конкурентної політики на ринку з мережевими ефектами споживання.

Тема 9. Природна монополія

Природна монополія. Модель одностайної однопродуктової і багатопродуктової природної монополії. Субадитивність витрат (глобальна та локальна) і стійкість. Альтернативи тарифного регулювання на продукцію природних монополій. Ціни на рівні

граничних і середніх витрат. Цінова дискримінація регулювання. Ціни Рамсея. Неефективність тарифного регулювання в галузях природних монополій ex ante та ex post.

Необхідність та проблеми розвитку конкуренції в галузях природних монополій. Регулювання галузей природної монополії. Тарифне регулювання. Використання цінової дискримінації в регулюванні. Ціни пікового і непікового навантаження: управління розподілом споживачів між сегментами ринку. Від регулювання тарифів до регулювання граничного зміни індексу кошика тарифів. Неефективність тарифного регулювання природних монополій. Витрати регулювання. Вплив регулювання на стимули і витрати регульованих компаній. Регулювання норми прибутковості і ефект Аверча-Джонсона.

Дерегулювання: проблема виділення природно-монопольного компонента. Моделі розвитку конкуренції на ринках природної монополії. Вертикальне відокремлення і проблема доступу. Теорія і практика ефективного складеного ціноутворення.

Природна монополія в Україні і країнах з ринковою економікою.

Тема 10. Державна галузева політика

Політика держави по створенню ефективної структури галузевих ринків: сутність, цілі, завдання. Типи галузевої політики по методам (пасивна, активна), з висунутим цілям (захисна, наступальна) і їх поєднання. Основні напрями державної галузевої політики. Антимонопольна політика. Зовнішньоторговельна політика.

Світовий досвід регулювання ринкових структур і проведення антимонопольної і конкурентної політики держави. Заходи впливу антимонопольних органів на ринках з різним рівнем концентрації. Державне регулювання конкурентних відносин і галузева політика в Україні.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка												
Тема 1. Предмет, метод і завдання дисципліни «Мезоекономіка».	5	1	0,5			3,5						
Тема 2. Економічне районування та територіальна організація господарства	5	1	1			3						
Тема 3. Регіональна економічна політика.	5	1	1			3						
Тема 4. Господарський комплекс.	5	1	1			3						
Тема 5. Міжгалузеві господарські комплекси та	5	1	0,5			3,5						

регіональні особливості їх розвитку і розміщення												
Тема 6. Економіка України.	5	1	1			3						
Розділ 2 Теорія галузевих ринків												
Тема 1. Предмет і методологія теорії галузевих ринків. Основні теорії фірми	6	1	1			4						
Тема 2. Структура галузевого ринку. Бар'єри входу на ринок і виходу з ринку	6	1	1			4						
Тема 3. Конкуренція і монополія у розвитку галузевих ринків	6	1	1			4						
Тема 4. Інформація як фактор впливу на ринкову активність	6	1	0,5			4,5						
Тема 5. Поведінка домінуючої фірми на ринку	6	1	1			4						
Тема 6. Стратегічна взаємодія великих фірм на ринку	6	1	1			4						
Тема 7. Вертикальна інтеграція і вертикальні обмеження на галузевих ринках	6	1	1			4						
Тема 8. Структури ринку, патенти і технологічні інновації	6	1	0,5			4,5						
Тема 9. Природна монополія	6	1	1			4						
Тема 10. Державна галузева політика	6	1	1			4						
Усього годин	90	16	14		20	60						

4. Теми семінарських (практичних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Предмет, метод і завдання дисципліни «Мезоекономіка».	0,5
2	Тема 2. Економічне районування та територіальна організація господарства	1

3	Тема 3. Регіональна економічна політика.	1
4	Тема 4. Господарський комплекс.	1
5	Тема 5. Міжгалузеві господарські комплекси та регіональні особливості їх розвитку і розміщення	0,5
6	Тема 6. Економіка України.	1
7	Тема 1. Предмет і методологія теорії галузевих ринків. Основні теорії фірми	1
8	Тема 2. Структура галузевого ринку. Бар'єри входу на ринок і виходу з ринку	1
9	Тема 3. Конкуренція і монополія у розвитку галузевих ринків	1
10	Тема 4. Інформація як фактор впливу на ринкову активність	0,5
11	Тема 5. Поведінка домінуючої фірми на ринку	1
12	Тема 6. Стратегічна взаємодія великих фірм на ринку	1
13	Тема 7. Вертикальна інтеграція і вертикальні обмеження на галузевих ринках	1
14	Тема 8. Структури ринку, патенти і технологічні інновації	0,5
15	Тема 9. Природна монополія	1
16	Тема 10. Державна галузева політика	1
	Разом	14

5. Завдання для самостійної роботи

Орієнтовна тематика рефератів (доповідей) за курсом:

1. Фірма як агент ринку та її вплив на галузеву діяльність.
2. Взаємодія фірм як система і класифікація взаємодій фірм.
3. Фактори ринкової структури, що впливають на взаємодії фірм в ринковій економіці.
4. Контрактні відносини українських підприємств як джерело специфічних рис перехідної економіки.
5. Порівняльний аналіз основних типів ринкових структур.
6. Проблеми конкурентоспроможності галузі в українській економіці.
7. Бартер як міжфірмові відносини в перехідній економіці.
8. Якість товару і реклама як стратегічні бар'єри входу на ринок.
9. Бар'єри входу і теорія квазіконкурентних ринків.
10. Особливості квазімонопольної поведінки фірм на ринку.
11. Диференціація товару як фактор квазімонопольної поведінки фірми на ринку.
12. Вплив асиметрії інформації на структуру ринку.
13. Домінуюча фірма в українській економіці.
14. Особливості стратегічного взаємодії великих фірм на українському ринку.
15. Змова і картелі в економіці України.
16. Стратегія і тактика ціноутворення в практиці західних фірм.
17. Цінова дискримінація в економіці України.
18. Психологічні особливості ціноутворення і наслідки цінової дискримінації для суспільного добробуту.
19. Вертикальна інтеграція як джерело монопольної влади.
20. Альтернативні форми розрахунків як фактор вертикальної інтеграції.
21. Особливості функціонування природних монополій в Україні.
22. Проблеми націоналізації і приватизації галузей природної монополії.
23. Теорія і методи оцінювання втрат суспільного добробуту в умовах монополії.
24. Способи створення і підтримки монополії в галузі.
25. Еволюція антимонопольного законодавства в розвинених країнах. Особливості в Україні.

26. Український монополізм і наслідки приватизації економіки.

Тематика наукової дискусії:

1. Бар'єри входу і теорія квазіконкурентних ринків.
2. Особливості квазімонопольної поведінки фірм на ринку.
3. Диференціація товару як фактор квазімонопольної поведінки фірми на ринку.
4. Вплив асиметрії інформації на структуру ринку.
5. Домінуюча фірма в українській економіці.
6. Особливості стратегічного взаємодії великих фірм на українському ринку.
7. Змова і картелі в економіці України.
8. Стратегія і тактика ціноутворення в практиці західних фірм.
9. Цінова дискримінація в економіці України.
10. Психологічні особливості ціноутворення і наслідки цінової дискримінації для суспільного добробуту.
11. Вертикальна інтеграція як джерело монопольної влади.
12. Альтернативні форми розрахунків як фактор вертикальної інтеграції.
13. Особливості функціонування природних монополій в Україні.

Вид самостійної роботи	Всього годин		Форми контролю
	денне	заочне	
1. Самостійне вивчення окремих тем	16		Усне (письмове) опитування
2. Підготовка рефератів, доповідей за індивідуальними завданнями	14		Перевірка рефератів, доповідей, обговорення у групі
3. Пошук відповідей на контрольні запитання з вивченої теми	14		Перевірка конспектів, оглядів літератури
4. Виконання тестових завдань	4		Перевірка тестових завдань
5. Виконання самостійної (контрольної) роботи	12		Рішення завдань і вправ. Перевірка письмової роботи
Загальний обсяг	60		

6. Індивідуальні завдання

№ з/п	Види, зміст індивідуального завдання	Максимальна кількість балів
1.	Підготовка реферату (теми 1-5)	15
2.	Підготовка реферату (теми 6-10)	15
	Разом	30

7. Методи контролю

Питання на усне/письмове опитування:

1. Існуючі підходи до предмета теорії галузевих ринків. Місце TOP в системі економічних наук.
2. Методологія дослідження ринкових структур. Концепція «структура – поведінка – результат» та її критичний розбір.
3. Основні етапи розвитку теорії галузевих ринків.
4. Технологічна концепція фірми. Ефект масштабу і різноманітності в поясненні розмірів фірми і структури ринку.

5. Контрактна концепція фірми. Найважливіші детермінанти розмірів фірми в рамках контрактного підходу.
6. Концепція фірми і її розміри в рамках стратегічного підходу.
7. Співвідношення ринку і галузі. Межі галузевого ринку та способи їх встановлення.
8. Базові класифікатори галузей.
9. Ринкові структури: основні детермінанти та інтенсивність конкуренції.
10. Ринкова концентрація та її вплив на структуру ринку.
11. Показники рівня концентрації та проблеми їх застосування.
12. Фактори, що визначають рівень концентрації і його динаміку.
13. Стимули і специфічний зміст процесів економічної концентрації в Україні.
14. Існуючі підходи до визначення бар'єрів входу-виходу. Класифікація галузевих ринків за рівнем (характером) вхідних бар'єрів.
15. Стратегічні бар'єри для входу потенційних конкурентів та їх ефективність.
16. Нестратегічні бар'єри входу на ринок.
17. Монопольна влада та її показники.
18. Модель Курно: прийняття рішень за обсягом виробництва. Графічний та аналітичний підходи.
19. Модель Бертрана: прийняття рішень за ціною.
20. Модель цінової дуополії Еджуорта з обмеженням на величину виробничої потужності.
21. Теоретико-ігровий підхід і стратегічну поведінку.
22. Угоди між олігополіями: різновиди та інституційні форми.
23. Модель максимізації спільної прибутку членів картелю.
24. Картельні угоди: переговорні моделі.

Контрольні завдання (самостійні роботи, вправи)

1. На ринку діють чотири фірми, з частками 60 %, 30 %, 5 %, 5 %. Відомо, що показник цінової еластичності попиту становить (-4). Показник узгодженості цінової політики дорівнює 0,3. Визначте показник концентрації Херфиндалл-Хіршмана та індекс монопольної влади Лернера.
2. Попит на продукцію конкурентної галузі $Q_d = 55 - P$, а пропозиція $Q_s = -5 + 2P$. Якщо в одній з фірм галузі висхідний ділянку граничних витрат $MC = 3q + 5$, то за яких ціні і об'ємі фірма максимізує прибуток?
3. Фірма XYZ виробляє і продає товар в умовах монополістичної конкуренції. Власник фірми оцінює функцію попиту як $P = 1625 - 6Q$, де P – вимірюється в рублях, а Q – в одиницях товару в місяць. Компанія вважає, що її щомісячні витрати знаходяться в такій залежності від виробітку: $TC = 25000 + 25Q - Q^2 + 0,5Q^3$.
 - а. визначте ціну і обсяг виробництва, які максимізують прибуток у короткостроковому періоді;
 - б. скільки прибутку отримає фірма при таких ціні і обсягу виробництва?
 - с. Припустимо, що сукупні постійні витрати фірми XYZ зросли на 10 %. Обчисліть зміну ціни, обсягу виробництва і прибутку.
4. Вартісна функція для компанії задається виразом: $C(Q) = 5 + Q^2$. Компанія діє на ринку з досконалою конкуренцією, де її продукція продається за ціною 40 руб./шт.
 - а. яку ціну на свою продукцію повинен встановити менеджер компанії?
 - б. яким повинен бути обсяг продукції у цієї компанії, щоб прибуток був максимальним?
 - с. якою буде цей прибуток в грошовому вимірі?
 - д. на Вашу думку, як буде змінюватися прибуток в довгостроковому плані?
5. В галузі 5 виробників, на частку яких припадає 60 % ринку даної продукції, укладають угоду про контроль над цінами. В даний час цінова еластичність ринкового попиту дорівнює (-0,6), а цінова еластичність конкурентних поставок некартелизованих

виробників становить 0,75. Визначте величину монопольного прибутку учасників картелю і величину прибутку виробників в умовах вільної конкуренції. Якою є норма прибутку картелю у порівнянні з іншими виробниками?

6. На ринку діють дві фірми з ідентичними функціями витрат $TC(q)=10q$. Функція попиту на товар описується рівнянням $Q_d=1500-50P$. Знайдіть параметри ринкової рівноваги за Штакельбергом.

7. В індивідуальній грі, і якщо Ваша компанія проводить рекламну кампанію, і те ж саме робить Ваш суперник, ви обидва отримаєте 5 млн. дол. Якщо ніхто з Вас подібної кампанії не проводить, то прибуток Вашого суперника становить 4 млн. дол., а Вашої компанії – 2 млн. дол. Якщо рекламну кампанію проводите тільки Ви, то Ваш прибуток дорівнює 10 млн. дол., а у Вашого суперника – 3 млн. дол. І нарешті, якщо рекламою займається лише Ваш суперник, то його прибуток дорівнює 3 млн. дол., а Ваш – 1 млн. дол.

- Представте дану гру в нормальній формі.
- Чи існує домінуюча стратегія для Вашої компанії?
- Чи існує домінуюча стратегія для Вашого конкурента?
- Якою є рівновага Неша для цієї разової гри?
- Поясніть, яку суму грошей Ви готові дати супернику, щоб він не займався рекламою. Поясніть Вашу відповідь.

Тестові завдання

1. Процеси розвитку ринку парадигми «структура – поведінка – результат» визначаються

- 1 Специфічними умовами виробництва і споживання товару
- 2 Макроекономічними умовами розвитку ринку
- 3 Зміною кон'юнктури ринку
- 4Всією перерахованою вище сукупністю

2. Основою монопольних явищ на ринку є

- 1 Високі бар'єри входу на ринок
- 2Обмежена кількість виробників
- 3 Обмежена кількість покупців

3. Може показник еластичності приймати від'ємні значення.

- 1 Так
- 2Ні

4. Головним призначенням методів і моделей аналізу товарного ринку є підготовка

- 1 Інвестиційних рішень
- 2 Політичних рішень
- 3Кадрових рішень

5. Політичні, економічні, соціальні та технологічні чинники досліджуються за допомогою методу

- 1 СТЕП аналізу
- 2 СВОТ аналізу
- 3 Ділового комплексного аналізу
- 4 Побудови матриці Бостонської консалтингової групи

6. В Бостонській матриці «продукти, які знаходяться в невідатному положенні по витратах і обмежені в можливостях зростання», розташовуються в зоні під номером

- 1 Зірка
- 2 Дика кішка

- 3 Корова
- 4. Собаки

7. Концепція життєвого циклу ґрунтується на гіпотезі про наявність універсальних для продуктів і технологій певних стадій розвитку, які і визначають ситуацію в галузі. Відзначте правильно вказані стадії по складу і послідовності

- 1 Зародження, прискорення зростання, уповільнення зростання, загасання
- 2 Зародження, прискорення зростання, зрілість, уповільнення росту, загасання
- 3 Зародження, зрілість, уповільнення росту, загасання
- 4 Зародження, прискорення зростання, зрілість, уповільнення зростання, криза, загасання

8. СВОТ аналіз використовується для дослідження

- 1 Місця компанії по відношенню до конкурентів
- 2 Місця продукції що випускається компанією на ринку
- 3 Вимог макроекономічного середовища до компанії
- 4 Просування товарів по життєвому циклу

9. Об'єднання компаній різних галузей, пов'язаних технологічним процесом виробництва готового продукту прийнято позначати як

- 1 Горизонтальне злиття
- 2 Вертикальна інтеграція
- 3 Формування ланцюжка накопичення вартості

10. Знижка, що надається покупцеві, має своєю метою (три варіанти)

- 1 Залучити нових покупців
- 2 Отримати максимальний прибуток
- 3 Зменшити оподатковувану базу
- 4 Посилити ринкову владу компанії

Питання на екзамен:

1. Сутність і значення галузевих ринків.
2. Два підходи до аналізу організації галузевих ринків.
3. Сучасні напрямки досліджень в Теорії галузевих ринків.
4. Фірма: поняття та ознаки. Основні концепції фірми.
5. Цілі діяльності фірми і стратегії виживання фірми.
6. Структура ринку: поняття, фактори, критерії класифікації.
7. Поняття концентрації та показники вимірювання.
8. Проблема конкуренції в теорії галузевих ринків.
9. Проблема монополізму в організації й регулювання галузевих ринків.
10. Визначення бар'єрів входу-виходу на ринок.
11. Види нестратегічних бар'єрів.
12. Види стратегічних бар'єрів.
13. Бар'єри входу і теорія квазіконкурентних ринків.
14. Поняття і види диференціації продукту.
15. Модель просторової диференціації Хотелінга.
16. Вертикальна диференціація продукту. Модель Саттона.
17. Неповнота інформації та асиметричність.
18. Модель "ринку лимонів" Акерлофа.
19. Проблеми "ризiku недобросовісності контрагента" і "негативного відбору".
20. Рішення проблеми лимонів": сигнали про якість.

21. Поведінка домінуючої фірми на ринку.
22. Класифікація некооперативних стратегій поведінки великих фірм.
23. Кооперативні моделі поведінки олігополістів.
24. Поняття та види цінової дискримінації
25. Поняття і типи вертикальної інтеграції.
26. Стимули до вертикальної інтеграції.
27. Види вертикальної інтеграції і вертикальних контрактів (обмежень).
28. Зарубіжний досвід державної політики по відношенню до вертикальної інтеграції.
29. Особливості вертикальних відносин в Україні.
30. Наслідки вертикальної інтеграції для економіки.
31. Природна монополія: поняття, умови наявності та регулювання галузей природної монополії.
32. Взаємозв'язку між структурою ринку і технологічними інноваціями.
33. Державна галузева політика: поняття, типи та принципи побудови.
34. Світовий досвід регулювання ринкових структур і проведення антимонопольної і конкурентної політики держави.
35. Державне регулювання конкурентних відносин і галузева політика в Україні.

8. Схема нарахування балів

	Поточний контроль	Форма контролю	Кількість балів
№№ теми	Назва теми		
1-5		Контроль на робота	15
6-10		Контроль на робота	15
Разом			30
Індивідуальні завдання (підготовка рефератів)			30
	<i>Разом поточний контроль</i>		60
	<i>Підсумковий контроль</i>	Письмова робота	40
	Разом		100

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для екзамену	
90 – 100	відмінно	
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	

10. Рекомендована література

Основна література

- Ігнатюк А. І. Економіка галузових ринків : навчальний посібник К. : ВПЦ "Київський університет", 2015. 448 с.
- Степасюк Л.М., Чередніченко О.О., Нагорний В.В. Розміщення продуктивних сил. Навчальний посібник. Київ: НУБіП У країни, 2023. 450 с.
- Hoose David Van. The Industrial Organization of Banking: Bank Behavior, Market Structure, and Regulation. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, Year: 2017. 310 p.
- Lehmann Erik E., Keilbach Max. From Industrial Organization to Entrepreneurship: A Tribute to David B. Audretsch. Springer. International Publishing, Year: 2019. 472 p.
- Lipczynski John, Goddard John, Wilson John O. S. Industrial Organization: Competition, Strategy and Policy. 5th ed. Pearson. Education Limited, Year: 2017. 881 p.
- Pepall Lynne, Richards Dan, Norman George. Industrial Organization: Contemporary Theory and Empirical Applications. Wiley, Year: 2014. 725 p.

Допоміжна література

- Реальний сектор економіки України в умовах системних викликів : аналіт. доп. / [Собкевич О. В., Шевченко А. В., Русан В. М. та ін.] : за заг. ред. Я. А. Жаліла Київ : НІСД, 2021. 83 с.
- Реальний сектор економіки України в умовах системних викликів. К.: НІСД, 2021. 53 с.
- Ринки реального сектора економіки України: структурно-інституціональний аналіз / [Точилін В.О., Осташко Т.О., Пустовойт О.В. та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. В.О.Точиліна ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. К., 2009. 640 с. : табл., рис.
- Ринки реального сектора економіки України в інституціональному середовищі СОТ: кон'юнктура та інтеграція / за ред. В. О. Точиліна ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. К., 2012. 552 с.
- Ambroziak Adam A. (ed.) The New Industrial Policy of the European Union. Springer International Publishing, Year: 2017. 276 p.
- Huan Huan, Jianwei Xu, Jinsheng Wang, Beidou Xi. Groundwater Pollution Risk Control from an Industrial Economics Perspective: Springer Singapore, Year: 2018. 129 p.
- Kar Saibal, Datta Debabrata Industrial and Labor Economics: Issues in Developing and Transition Countries : Springer India, Year: 2015. 175 p.
- Perspectives on Global Development 2013 : Industrial Policies in a Changing World. OECD. Year: 2013. 254 p.
- Shum Matthew. Econometric Models for Industrial Organization: World Scientific, Year: 2017. 144 p.
- Spiegler Ran. Bounded Rationality and Industrial Organization. Oxford University Press, Year: 2014. 235 p.
- Tremblay Victor J., Tremblay Horton Carol. New Perspectives on Industrial Organization: With Contributions from Behavioral Economics and Game Theory. Springer-Verlag New York, Year: 2012. 820 p.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

- Закон України «Про захист економічної конкуренції»
- Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції»
- Закон України «Про природні монополії»
- Закон України «Про Антимонопольний комітет України»

Конкуренція. Журнал Антимонопольного комітету України
<http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/doccatalog/list?currDir=95301>

Офіційний сайт Антимонопольного комітету України www.amc.gov.ua

Офіційний сайт Верховної Ради України www.rada.gov.ua

Офіційний сайт Державної служби статистики України www.ukrstat.gov.ua

Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України
www.me.gov.ua/

Офіційний сайт Національного банку України – www.bank.gov.ua

Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку
www.ssmc.gov.ua

Урядовий портал www.kmu.gov.ua